

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Mireena Mandel

**SIKSUSE NING KORONAPANDEEMIA KÄITUMISE VAHELISED SEOSSED:
DOMEENIDE, TAHKUDE NING NÜANSSIDE ENNUSTUSTÄPSUSTE VÕRDLUS**

Uurimistöö

Juhendaja: Kadri Arumäe (MA)

Läbiv pealkiri: Isiksuse seosed koroonakäitumistega

Tartu 2023

Isiksuse ning koroonapandeemia käitumise vahelised seosed: domeenide, tahkude ning nüansside ennustustäpsuste võrdlus**Lühikokkuvõte**

Erinevalt varasematest COVID-19 pandeemiaalastest uurimustest võrreldi käesolevas töös isiksusehierarhia tasemete ennustustäpsuseid koroonapandeemia käitumuslike ja psühholoogiliste reaktsioonide ennustamisel. Analüüsi järgnevat kolme isiksusehierarhia taset: domeenid, tahud ning nüansid. Uurimuse mugavusvalimi moodustanud Ameerika Ühendriikidest pärit isikud ($N = 2066$) täitsid 60-väitelise enesekohase küsimustiku *Big Five Inventory* (BFI; Soto & John, 2017) ning vastasid küsimustele, mis käsitlesid koroonakäitumisi. Esmane hindamine toimus 2020. aasta jaanuari- ja veebruarikuu vältel ning teine 2020. aasta märtsikuus. Antud töö tulemused vastanduvad seni domineerivaimale seisukohale isiksuse uurimisvaldkonnas: 12 regressioonanalüüsi alusel leiti, et täpseimate ennustuste tegemiseks on soovituslik domeenidele lisanduvalt analüüsida tahke ja nüansse. Lisanduvalt tuvastati, et ekstravertsuse, neurootilisuse ja sotsiaalsuse tulemused sõltuvad analüüsitava hierarhiatasemest. Tulemused kinnitavad, et nüanssidepõhine analüüs on soovituslik lähenemine koroonakäitumiste täpsemaks kirjeldamiseks.

Märksõnad: COVID-19 koroonapandeemia, Suur Viisik, domeenid, tahud, nüansid, isiksusehierarhia

The relationship between personality and coronavirus responses: a comparison between the predictive ability of domains, facets and nuances

Abstract

Various COVID-19 coronavirus pandemic behavioural and psychological responses have been associated with personality traits. Yet, this seems to be the first study comparing the predictive differences of personality hierarchy at three of the following levels: domains, facets and nuances. The convenience sample of individuals from the United States ($N = 2066$) completed the 60 question *Big Five Inventory* self-report questionnaire (BFI; Soto & John, 2017) and answered questions regarding psychological and behavioural reactions. The first assessment took place from January to February 2020. Participants were reassessed in March 2020. The 12 regression models analysed suggest that personality is most accurately driven by nuances, followed by facets and finally, domains. Additionally, it was found that Extraversion, Neuroticism and Agreeableness predictions mirror differences depending on the hierarchy level observed. Results obtained reflect the suggestion that nuances should be investigated for the most accurate predictions of coronavirus behaviour.

Keywords: COVID-19 coronavirus pandemic, the Five Factor Model, domains, facets, nuances, personality hierarchy

Maailma Terviseorganisatsioon (2020) kuulutas COVID-19 koroonaviiruse rahvusvaheliseks pandeemiaks 2020. aasta märtsikuus. Kuigi ülemaailmse kriisi haldamiseks rakendati piiravaid meetmeid, viitavad mitmed allikad, et nendest ei peetud nõuetekohaselt kinni (nt Moore jt, 2022; Pilch jt, 2021). Sellest tulenevalt on empiiriliste tõendusmaterjalide alusel järeldatud, et pandeemiasarnastes, ebamäärastes olukordades ei kujunda käitumist mitte ainuüksi situatsioon, vaid individuaalsed faktorid ehk isiksuseomadused (Aschwanden jt, 2020; Götz jt, 2021). Niisiis on eeldatud, et isiksuseomaduste uurimine on vajalik, et mõista, ennustada ja kujundada erinevate indiviidide käitumist nii käesoleva kui potentsiaalsete tuleviku pandeemiate vältel (Shokrkon & Nicoladis, 2021). Vastuoluline on aga asjaolu, et antud uurimistöö autorile teadaolevalt on pandeemiakontekstis seni analüüsitud isiksuse üldiseid omadusi ehk domeene, kuid ei ole võrreldud ei isiksuse kitsamaid omadusi ehk tahke ega üksikküsimusi ehk nüansse. Tegemist on märkimisväärse probleemiga, sest kaasaegne kirjandus isiksuse uurimisvaldkonnas viitab, et nii tahud (Anglim & Grant, 2016; Christiansen & Robie, 2011) kui nüansid (Revelle jt, 2021; Stewart jt, 2022) ennustavad käitumist sageli suurema täpsusega kui üldised domeenid. Niisiis annab antud töö esmalt lühiülevaate isiksuse seosest COVID-19 pandeemiaalase käitumisega, et analüüsida isiksuse ennustusvõimet koroonakäitumiste ennustamisel. Seejuures käsitletakse kirjanduses ilmnevaid vastuolulisi uurimistulemusi, mis kollektiivselt viitavad isiksusehierarhia tasemete uurimisvajadusele. Lisanduvalt võrreldakse domeenide, tahkude ning nüansside ennustavat täpsust COVID-19 pandeemia vältel.

Isiksuse seosed COVID-19 pandeemiakäitumisega

Alliku ning McCrae (2002) definitsiooni kohaselt on isiksuseomadused kogum käitumismustritest, tunnetest ning mõtlemisest. Peamiselt on koroonakäitumise ning individuaalse variatsiooni uurimiseks rakendatud Suure Viisiku ehk viie faktori isiksuse mudelit (*Five Factor Model* - edaspidi FFM; Costa & McCrae, 1996). Antud lähenemise kohaselt kontseptualiseeritakse isiksust viie domeeni kaudu, milleks on avatus, ekstraversus, meelegiindlus, neurootilisus ning sotsiaalsus. Alljärgnevalt annab antud töö eraldiseisvate lõikude alusel ülevaate viie domeeni seostest koroonakäitumistega.

Kaasaegne pandeemiaalane kirjandus peegeldab suuresti seni teadaolevaid seoseid viie domeeni hulka kuuluva avatuse ning käitumismustrite vahel. Nähtub, et avatud isikuid iseloomustab tendents otsida uusi kogemusi ning oskus säilitada seejuures paindlikkus, mis koroonaperioodil kajastub peamiselt reeglite järgimises. Götz jt (2021) poolt teostatud 55

riigi kodanikele toetava uurimuse kohaselt tuvastati, et avatus on üks statistiliselt kõige olulisematest tulemuslikkuse ennustajatest pandeemia lõppemiseks. Täpsemalt ilmnes kõigi viie analüüsitud domeeni alusel, et antud domeen seostub teistest rohkem koduspüsimisega. Veelgi enam, Chan jt (2020) 31 riigi kodanike andmetele toetavas uuringus tuvastati avatus kõige olulisema tulemuslikkuse ennustajana. Regressioonanalüüsi alusel nähtus, et mainitud domeen ilmneb statistiliselt olulise prediktorina ($\beta = ,07$), mis on teiste domeenidega võrreldes täpsem koduspüsimise ennustaja (tugevuselt järgnevana ilmnes sotsiaalsus, $\beta = -,05$). Peamise riskikäitumise vähendajana tuvastati hirm reeglite rikkumise ees. Ometigi nähtub, et kõik uurijad ei ole avatuse domeeni osas konsensust saavutanud. Erinevalt eelmainitustest puudub Abdelrahmani (2020) leidude kohaselt korrelatsioon avatuse ning reeglite järgimise vahel, mis on ühtlasi kooskõlas Krupic jt (2021) regressioonimudelil põhinevate andmetega. Tööde autorid toovad põhjendusena välja teadmise, et mainitud domeen seostub sooviga leida uudseid ideid ning kogeda tavapäratuid sündmusi. Seetõttu järeldatakse paradoksaalselt, et eelkõige iseloomustab avatud isikuid reeglite rikkumine. Siiski eksisteerib ka alternatiivne põhjendus. Nimelt on uurimiskirjanduses ilmnevaid ebakõlasid selgitatud mitte ainult avatuse domeeni, vaid kahe selle alla koonduva kitsama isiksuseomaduse alusel, milleks on intellektuaalse huvi ning loomingulise kujutlusvõime tahud. Mainitud tahke on seostatud kõrgema dopamiinitasemega, mis suurendab intellektuaalse avastamise tungi (Zajenkowski jt, 2020) ning mitmekesisist kujutlusvõimet, seostudes koroonaperioodil omakorda oskuse ja sooviga leida loomingulisi lahendusi reeglite vältimiseks (Nofal jt, 2020).

Starcevic ning Janca (2021) poolt läbi viidud metaanalüüsi kohaselt on alust järeldata, et ekstravertsuse domeenile omane elamustejanu ning suhtlusvajadus soodustavad sotsialiseerumist piiravate reeglite rikkumist. Väidet on kinnitanud mitmed tööd, mis seostavad ekstravertsust pandeemiakohaste nõuete rikkumisega. Näiteks Zajenkowski jt (2020) ning Chan jt (2020) regressioonanalüüsi põhistest uurimusest nähtub, et ekstravertsus on ainus domeen, mida saab statistilise olulisusega seostada koduspüsimise vältimisega. Reeglite rikkumise peamise põhjusena tuuakse välja domeenile omane oskamatus viibida piirangute ajal üksinda. Sellegipoolest on uuringud andnud vastuolulisi tulemusi ka ekstravertsuse osas. Milad ja Bogg (2020) analüüsisid nõuete täitmist ning täheldasid, et antud domeen soodustab maskide kandmist ning korreleerub statistiliselt oluliselt reeglitest kinnipidamisega. Uurijad põhjendavad, et erinevalt tendentsist hoida sotsiaalseid suhteid,

iseloomustab ekstraverte eelkõige iseenda tervise eest hoolitsemine. On tõenäoline, et mainitud tegur osutub olulisemaks kui kaaslasevaheline suhtlus.

Meelekindlusele omaste käitumismustritega kooskõllaliselt viitavad pandeemiakohased uurimused, et antud domeen seostub kalduvusega olla organiseeritud, vastutustundlik ning järgida reegleid eelkõige teiste heaolu nimel. Analüüsid regressioonimudeleid, tuvastas Bogg ning Miladi (2020) uuring FFM-ile tuginedes, et reeglite järgimise osas ilmneb meelekindlus tugevaima prediktorina ($\beta = ,19$; tugevuselt järgnevana ilmses avatus, $\beta = ,09$). Kuna valdavalt on meelekindlusele omast vastutustundlikkust ning organiseeritust seostatud pandeemiareeglitest kinnipidamisega, on alust eeldada, et antud isiksuseomadusega kaasneb madal viiruse levitamise tõenäosus (Starcevic & Janca, 2021). Vastuoluliselt tõdevad aga Campos-Mercade jt (2021), et COVID-19 tagajärjel võivad meelekindlate isikute moraalsed vaated olla muutunud. Teisisõnu on ebakõlladest tulenevalt oluline täpsemalt uurida antud domeeniga seonduvat käitumist.

Suure Viisiku uurimiskirjanduses on enim ebakõllasid tuvastatud seoses neurootilisusega, mistõttu peetakse seda mudeli kõige komplekssemaks domeeniks (Friedman, 2019). Koroonakontekstis toovad Chan jt (2020) esile, et neurootilisus seostub positiivselt reeglitekohase kodus püsimisega, seevastu Bogg ja Milad (2020), et kõrgem neurootilisuse tase viitab madalamale COVID-19 reeglitest kinnipidamisele. Kuigi uurijad ei ole vastuoluliste leidude selgitamisel saavutanud üksmeelt, on sarnaselt avatusele analüüsitud neurootilisuse kitsamaid omadusi ehk tahke. Niisiis märgivad Aschwanden jt (2020), et eelkõige masendus, mis on neurootilisuse üks tahkudest, seostub negatiivsete käitumuslike reaktsioonidega. Kuna valdav osa kirjandusest on leidnud statistiliselt olulisi seoseid just neurootilisuse ning COVID-19 reeglite rikkumise vahel, on antud isiksuseomadust soovituslik uurida mitte ainuüksi domeenide, vaid tahkude ning eelkõige nüansside ehk üksikküsimuste alusel.

Sotsiaalsuse ning moraalsuse omavahelistest seostest tulenevalt ei ole üllatuslik, et sotsiaalsust seostatakse nii paindlikkuse kui nõuetekohase käitumisega. Krupic jt (2021) järeldasid, et koroonakontekstis suurendab mainitud domeen eelkõige kehtestatud reeglitest kinnipidamist. Analüüsid mitmeseid regressioonimudeleid leiti, et antud isiksuseomadus ennustab füüsilise distantsi hoidmist ning liikumispiirangute järgimist. Üldjoontes kinnitavad pandeemiakohased uurimused varasemaid leide, seostades sotsiaalsust kehtestatud meetmetest, näiteks kätepesemisnõudest, kinnipidamisega (Blagov, 2021; Shook jt, 2020).

Täpsemad analüüsid on aga tuvastatud, et koroonareeglite järgimisega seostub enim sotsiaalsuse alla koonduv kitsam omadus, milleks on usalduse tahk (Rammstedt jt, 2021), omakorda peegeldades, et sotsiaalsed isikud väärtustavad kuuluvustunnet (Cruwys jt, 2020). Üllatuslikult viitavad aga Kušnírová ning Kačmár (2022) vastuolulistele tulemustele. Erinevalt üldlevinud arusaamast leiti, et sotsiaalsus ei ennusta koroonareeglite järgimist. Ebakõladest tulenevalt rõhutavad eelmainitud töö autorid vajadust individuaalsete isiksuseomaduste täpsemaks uurimiseks.

Vastuoluliste seoste võimalik põhjendus

Eelnevalt väljatoodud domeenidel põhinevad leiud viitavad küll isiksuse ning koroonakäitumiste vahelistele seostele, kuid nähtub, et tulemused on olnud vastuolulised. Seni on erinevusi valdavalt põhjendatud kas uurimuste vaheliste erinevustega valimisuuruses või variatsioonis kas longituud- või läbilõikeuuringus. Ometigi eksisteerib alternatiivne põhjendus: on tõenäoline, et tulemustes ilmnevad erinevused on põhjustatud erinevustest isiksuse mõõtmistasandil. Käesoleva töö autorile teadaolevalt ei ole antud seisukohta küll uuritud koroonakontekstis, kuid Hilbig jt (2014) toovad esile, et ebakõlad üldises isiksusekirjanduses on põhjustatud erinevustest uurimislähenemistes. Nimelt on leitud, et erinevates töodes kasutatavad nüansid ei ole alati ühtinud, potentsiaalselt selgitades erinevusi ka laiemal ehk domeenitasemel. Sarnasele arvamusele viitavad muuhulgas Hang jt (2022). Autorid väidavad, et nüansitaseme võrdlused võimaldavad põhjendada uurimiskirjanduses ilmnevaid vastuolulisi seisukohti isiksuse ning eluliste käitumiste, näiteks tervisekäitumiste vahel. Kokkuvõtlikult kajastab eelmainitud seisukohti Halberstadt (2022), viidates, et spetsiifiliste koroonakäitumiste ennustamisel on soovituslik domeenidele lisanduvalt analüüsida erinevusi ka tahu- ning nüansitasemel. Käesoleva töö autorile teadaolevalt ei ole seda aga varasemalt tehtud.

Isiksuseomaduste mõõtmine

Mõttus (2016) väidab, et isiksuse uurimise üks peamisi eesmärke on tuvastada isiksuse seosed päriseluliste sündmustega. Eelkõige on omavaheliste seoste uurimine oluline, et tuvastada inividid, kellel on risk kogeda negatiivseid elusündmusi, sealhulgas tervisega seotud raskusi. Sellest tulenevalt võib järeldada, et erinevate uurimislähenemiste võrdlemine on oluline, et leida kõige spetsiifilisemad võimalused isiksuseomaduste mõõtmiseks (Christiansen & Robie, 2011). Aktuaalne isiksuseomaduste analüüs jaguneb kolmeks võimalikuks lähenemiseks: domeenidel, tahkudel ning nüanssidel põhinevad suunitlused.

Enamlevinud lähenemine isiksuse ning käitumise vaheliste seoste analüüsimiseks põhineb domeenide uurimisel. Tegemist on 20. sajandi keskpaigast levinud praktikaga isiksuse analüüsimiseks, mis tugineb eeldusel, et kõik FFM-i viis domeeni ennustavad piisava reliaablusega väliseid ehk päriselulisi kriteeriume. Seeboth ja Mõttus (2018) toovad esile võimaliku hüpoteesi, põhjendamaks asjaolu, miks kaasaegsed uurimused tuginevad jätkuvalt suuresti vaid domeenidel. Kuna varasemalt on eeldatud, et domeenid iseloomustavad isiksust piisava usaldusväarsusega, levib isiksuse uurimiskirjanduses arvamusi, et nüansside olulisus seisneb vaid üksikute ehk spetsiifiliste käitumiste ennustamisel, seevastu domeenid, mis nüansse koondavad, omavad eelduste kohaselt paremat kontekstideülest ennustustäpsust. Üldistatult võib peamise põhjendusena domeenide jätkuvaks kasutamiseks tuua asjaolu, et sarnaselt teistele teadustele levib ka isiksuseteaduses suunitlus, mis püüdleb lihtsuse poole (Mõttus jt, 2017). Eelkõige lihtsusel põhineva printsiibi alusel on arvatud, et laialdased domeenid ennustavad erinevate demograafiliste ning kultuuriliste gruppide hulgas piisava täpsusega olulisi elusündmusi, sealhulgas näiteks ametialast edu, lahutust, elupikkust ning psühhopatooloogiat.

Nüansside definitsiooni kohaselt on tegemist isiksusejoontega, mis analüüsivad üksikuid isiksuse käitumuslikke, kognitiivseid, motivatsioonilisi ning afektiivseid mustreid (McCrae, 2015). Nüansid moodustavad isiksusehierarhia madalaima taseme, mis erinevalt üldisest ehk domeenidel põhinevast lähenemisest võimaldavad isiksust operatsionaliseerida kõige spetsiifilisemalt. Pooldades nüanssidepõhist lähenemist, tõdeavad Revelle jt (2021), et seni domineeriv ehk domeenidel põhinev uurimisviis võib isiksuse kirjeldamisel jätta tähelepanuta olulised detailid. Nimelt viitab nüansside usaldusväarsusele asjaolu, et need mõõdavad isiksuse kõige spetsiifilisemat taset, seevastu kirjeldavad domeenid nüansse kollektiivselt seega üksnes üldistavalt. Ehkki domeenipõhine teooria tugineb varasematele empiirilistele tõendusmaterjalidele, viitavad kaasaegsed uurimused, et käitumist ennustavad suurima täpsusega üksikküsimused ehk nüansid. Analüüsides 40 elulist kriteeriumit, tuvastasid Seeboth ja Mõttus (2018), et viie üldise domeeniga võrreldes ennustavad FFM-i 50 üksikküsimust domeenidest ligikaudu 30% täpsemalt heaolu, tervise ja suhete, töö ning toimetulekuga seotud aspekte. Mainitud leid ühtib mitmete tulemustega, mille alusel on järeldatud, et seni levinuim praktika isiksuseomaduste analüüsimiseks ei ole piisavalt täpne. Kuigi varasemalt levinud vaated nüanssidepõhise lähenemise osas on tinginud eelduse, et nüansside ennustustäpsuse lisaväärtus käitumise kirjeldamisel on kas madal või olematu (Mõttus jt, 2017), väidab McCrae (2015) vastupidiselt, et nüansid ei ole mitte ainuüksi

täpsemad kui domeenid, vaid väärivad käsitlemist kui eraldiseisvad isiksusejooned. Veelgi enam, on alust järeldada, et kui isiksuse uurijate põhieesmärgiks on tuvastada isiksuse seosed päriseluliste sündmustega (Möttus, 2016), on analüüsitava käitumisega relevantne seostada üksnes kõige täpsemaid ehk olulisemaid omadusi. Sarnaselt kinnitavad antud seisukohta nii Chapman (2013) kui Murray ja Boothi (2015) tööd, millest nähtub, et tervisekäitumiste muutmisel ei ole kõik isiksuse aspektid võrdselt tähtsad. Teisisõnu viitavad tulemused, et edukaks käitumise muutmiseks on soovituslik keskenduda eelkõige nendele üksikutele nüanssidele, mis seostuvad soovitava tulemusega, mitte aga isiksust üldistavatele domeenidele.

Lisanduvalt on domeenidest vähem isiksuse ning käitumise vahelisi seoseid uuritud keskmise tasandi ehk tahkude alusel (Seeboth & Möttus, 2018). Soto ja Johni (2017) FFM-i küsimustik, millele muuhulgas baseerub ka käesolev töö, käsitleb kõiki viit domeeni kolme tahu alusel. Näiteks meelekindluse domeen, mis analüüsib globaalseid ehk üldiseid individuaalseid erinevusi, on eristatud järgnevateks aspektideks: organiseeritus, produktiivsus ja vastutustundlikkus. Eeldus, et ka tahkude uurimisviis on täpsem kui domeenide, leidis kinnitust Dudley jt (2006) tööst. Avastati, et meelekindluse tahud selgitavad töötulemusi 24% suurema täpsusega kui üldine domeen. Mainitud seisukohta toetavad mitmed varasemad uurimused, viidates, et domeenipõhised lähenemised ei võimalda tuvastada niivõrd märkimisväärseid leide kui kitsamad tahud (nt Tett jt 2003; Timmereman, 2006).

Töö eesmärgid ning uurimisküsimused

Kaasaegsetele uurimustulemustele tuginedes on alust eeldada, et isiksus ning COVID-19 koroonapandeemiat puudutav käitumine on omavaheliselt seotud. Kuigi vastavaid käitumismustreid on varasemalt kaardistatud, ei ole käesoleva töö autorile teadaolevalt põhjalikult võrreldud domeenide, tahkude ning nüansside ennustava täpsuse vahesid. Näiteks analüüsisid Rammstedt jt (2021) käitumisega seonduvaid erinevusi üldiste domeenide ning tahkude alusel, kuid ei käsitlenud seejuures nüansse. Erandlikult tuvastas käesoleva uurimuse autor ühe töö, mis küll analüüsis üheaegselt kolme hierarhia taset ent tuvastas seejuures vastuolulise seose. Nimelt viitavad Costantini jt (2022), et kõige täpsemalt ennustavad koroonakäitumisi domeenid. Kuna töös analüüsiti HEXACO isiksuseomaduste mudelit, on võimalik, et Suure Viisiku alusel ennustavad tahud või nüansid COVID-19 kohaseid käitumismustreid domeenidest paremini.

Toetudes publitseeritud uurimistöödele, püstitakse esimene uurimisküsimus: kas viie faktori isiksuse mudeli põhjal on suurim COVID-19 pandeemiaga seonduva käitumise ennustav täpsus üldistel domeenidel, keskmise taseme tahkudel või spetsiifilistel nüanssidel? Mainitud küsimuse analüüsimiseks uuritakse regressioonimudelitel alusel, kas isiksus ennustab pandeemiaeelselt ehk 2020. aasta jaanuari- ning veebruarikuus pandeemiakohaseid psühholoogilisi ning käitumuslikke reaktsioone, mis ilmnevad 2020. aasta märtsikuus. Kaasaaegsele uurimiskirjandusele tuginedes on eeldatav, et mida spetsiifilisem on isiksuse tase, seda täpsemad on käitumise ennustused (Elleman jt, 2020; Stewart jt, 2022).

Lisanduvalt huvitub käesoleva töö autor isiksuse täpsusest koroonakäitumiste ennustamisel. Seetõttu püstitatakse teine ning eksploratiivne uurimisküsimus: millised nüansid ennustavad nelja psühholoogilist ning käitumuslikku reaktsiooni kõige täpsemalt? Lisaks isiklikule huvile analüüsitakse kolmest võimalikust tasemest just nüansse, sest originaalse uurimuse autorid (Aschwanden jt, 2020; käsitletakse alljärgnevas lõigus) piirdusid domeenide ning tahkude võrdlemisega. Muuhulgas loodetakse küsimuse püstitamisel tuua mõningat selgust kaasaegses kirjanduses ilmnevate ebakõlade osas. Tegemist on eksploratiivse uurimisküsimusega, sest autorile teadaolevalt on käesolev uurimus esimene, mis analüüsib nüansside ja koroonakäitumiste vahelisi seoseid.

Meetod

Projekt

Antud töös käsitletud andmed põhinesid internetikasutajatele vabalt kättesaadaval longituuduuringul „Psühholoogilised ning käitumuslikud reaktsioonid 2019. aasta koroonaviiruse pandeemia vältel: isiksuse roll” (Aschwanden jt, 2020). Käesoleva uurimuse autor ei osalenud töös kasutatud andmete kogumises, kuid süstematiseeris ning analüüsis varasemalt kogutud informatsiooni. Originaaltöö autorite eesmärk oli analüüsida isiksuseomaduste üldiseid seoseid koroonapandeemiat puudutavate reaktsioonidega. Erinevalt Aschwanden jt (2020) tööst analüüsis käesolev uurimus nii domeenide, tahkude kui nüansside ennustustäpsuse vahesid. Lisanduvalt, erinevalt originaaltööst käsitleti käesolevas uurimuses ka täpsemaid nüansse, et teha spetsiifilisemaid, kuid siiski spekulatiivseid järeldusi isiksuse ja koroonakäitumiste vahelistest seostest.

Valim

Originaaltöö autorite poolt eemaldati esialgse valimi ($N = 2565$) andmestikust 499 isiku informatsioon järgnevatel põhjustel: hooletu vastamiskäitumine (nt demograafilised andmed ei olnud töö vältel omavahelises kooskõlas), puuduv andmestik või positiivne SARS-CoV-2 testitulemus värbamise hetkel. Lõppvalimist ($N = 2066$) moodustasid 1002 (48,5%) naised ning 1064 (51,5%) mehed. Katseisikud, kes täitsid enesekohaseid küsimustikke, olid vanusevahemikus 18-98 aastat ning nende keskmine vanus oli 51,42 aastat ($SD = 16,55$). Mugavusvalimi moodustanud isikud värvati *online*-portaali kaudu, milleks oli Dynata. Osaluskriteeriumiteks seadistati vanusepiir minimaalselt 18 aastat ja elukohariigiks Ameerika Ühendriigid.

Materjalid

Uurimuse esimene osa baseerus enesekohase küsimustiku täitmisel. Töö teine osa, mis viidi läbi minimaalselt ühekuulise pausi möödudes, analüüsis pandeemiakohaseid psühholoogilisi ning käitumuslikke reaktsioone. Demograafilist informatsiooni (sh vanust, sugu, haridustaset, sissetulekut, rassi ning etnilist kuuluvust) käsitleti kontrollitavate muutujatena.

Isiksus uuringu eesl: 60-küsimuseline viie faktori küsimustik *Big Five Inventory*

Isiksuse kohta koguti andmeid 60-väitelise enesekohase küsimustiku *Big Five Inventory* (BFI; Soto & John, 2017) alusel. Antud mõõdik põhineb viiel üldisel isiksuseomadusel (avatus, ekstravertsus, meelegendlus, neurootilisus ja sotsiaalsus) ning kolmel tahul iga eelmainitud omaduse kohta. Näiteks avatuse domeen jaguneb kolmeks järgnevatks üksuseks: esteetiline väljavaade, intellektuaalne huvi ning loominguline kujutlusvõime. Küsimustiku alusel kogutud kõrgemad skoorid viitasid suuremale kattuvusele domeeni kirjeldusega. Mõned küsimustiku üksused olid tagurpidi skooritud. Küsimustiku enesekohased väited varieerusid skaalal: 1 - „täielikult vastuolus” kuni 5 - „nõustun täielikult”. Domeenide sisereliaablused (Cronbach, 1951) varieerusid: $\alpha = ,81$ (avatus ja ekstravertsus) kuni $\alpha = ,89$ (neurootilisus). Niisiis on domeenide sisereliaablused kõrged ($\alpha > ,80$; George & Mallery, 2019). Tahkude sisereliaablused varieerusid $\alpha = ,60$ (intellektuaalse huvi tahk; kuulub avatuse domeeni hulka) kuni $\alpha = ,78$ (masenduse tahk; kuulub neurootilisuse domeeni hulka). Sellest tulenevalt varieeruvad tahkude sisereliaablused vahemikus rahuldav ($\alpha > ,70$) kuni kaheldav ($\alpha > ,60$).

Psühholoogilised ning käitumuslikud reaktsioonid ehk koroonakäitumised

Reaktsioonid esimese testi järgselt hõlmasid nelja järgnevat indikaatorit: mured, ettevaatusabinõud, ettevalmistav käitumine ning kestuse hinnangud.

Murede hindamiseks kasutati 13 küsimusel baseeruvat küsimustikku, mille alusel pidid vastajad hindama enda psühholoogilist muretaset 5-pallisel Likert-tüüpi skaalal: 1 - „mitte mingil määral mures” kuni 5 - „väga mures”. 13 aspekti hulgas analüüsiti osalejate muresid näiteks seoses koroonaviirusesse nakatumisega, raske haigestumise või suremisega, varalise kaotusega ning muresid viiruse ja sõprus- ning perekondlike suhete osas.

Ettevaatusabinõude hindamiseks paluti vastajatel tuvastada, milliseid käitumuslikke lähenemisi nad rakendavad, et vältida koroonaviirusesse nakatumist. Selleks analüüsiti järgnevaid üksuseid: sagedane kätepesemine, kätedesinfitseerija kasutamine, silmade, nina- ning suupiirkonna katsumise vältimine, sotsiaalse distantsi hoidmine, maski kandmine ja pindade puhastamine ning desinfitseerimine. Üksused valiti Ameerika Ühendriikide Kontrolli ja Ennetamise Keskuse (CDC) haiguste ennetamise soovitude alusel. Eelmainitud kuue aspekti hindamine varieerus „Jah” (1) ning „Ei” (0) vastusevariantide vahel, mis skoorituna liideti. Liidetud vastuste kõrgem üldine skoor viitas suuremal määral ettevaatusabinõude rakendamisele. Lisanduvalt paluti vastajatel hinnata, kui (a) raskeks nad peavad ettevaatusabinõuetest kinnipidamist (i.e., raskus), kui (b) efektiivseks nad igat abinõu peavad (i.e., efektiivsus) ning (c) kui palju nende arvates teised inimesed peavad igast kehtestatud ettevaatusabinõust kinni (i.e., normatiivsus). Vastused varieerusid Likert-tüüpi 5-pallisel skaalal: raskuse hindamiseks määrati 1 - „väga kerge” kuni 5 - „väga raske”; efektiivsuse hindamiseks 1 - „väga ebaefektiivne” kuni 5 - „väga efektiivne” ning 1 - „mitte keegi” kuni 5 - „kõik” normatiivsuse analüüsimiseks. Üldine ettevaatusabinõude käitumuslikke reaktsioone hindav keskmine arvutati raskuse, efektiivsuse ning normatiivsuse keskmise skoori alusel. Kõrgem skoor viitas suuremal määral ettevaatusabinõuete rakendamisele.

Ettevalmistava käitumise uurimiseks märkisid vastajad, kas nad on viimase ühe kuu jooksul võtnud osa järgnevatest käitumismustritest: „Ma ostsin näomaskid”, „Varusin kätedesinfitseerija”, „Varusin tualettpaberit”, „Varusin toitu ja / või jooki” ning „Ma muutsin oma reisiplaanid koroonaviiruse tõttu”. Üksuste hindamine baseerus „Jah” (1) ning „Ei” (0) valikvastustel. Liidetud vastuste kõrgem üldine skoor viitas kõrgemale ettevalmistavale käitumisele.

Kestuse hinnangute mõõtmiseks esitasid osalejad viis pandeemia tagajärgedega seotud hinnangut. Osalejatelt küsiti, kui pikk on nende arvamuse kohaselt kestus kuni: 1) „Haiguspuhangu üle saavutatakse kontroll”; 2) „Sotsiaalne distantseerumine lõpeb”; 3) „Ühiskond saab naasta normaalsuse juurde”; 4) „Üksikisikud taastuvad rahalisest kahjust” ning kuni 5) „Ameerika Ühendriigid toibuvad rahalisest kaotusest”. Üksusi hinnati Likert-tüüpi skaalal vahemikus: 0 - „alla ühe kuu” kuni 12 - „üle 12 kuu”. Keskmine arvutati kõikide üksuste lõikes. Liidetud vastuste kõrgem üldine skoor viitas pikemale kestuse hinnangule.

Kontrollitavad muutujad uurimuse esimeses osas baseerusid enda poolt raporteeritud vanusel (aastates), sool (binaarne muutuja; 0 - „mees”, 1 - „naine”), haridustasemel (mis varieerus skaalal: 0 - „vähem kui keskharidus” kuni 6 - „doktorikraad või samaväärne”), rassil (1 - „valge” ja 1 - „afroameeriklane” võrreldes 0 - „muu”) ning rahvusel (1 - „hispaanlane”, 0 - „mitte hispaanlane”). Lisaks mainitud viiele kontrollitavale muutujale analüüsiti uurimuse teises osas katseisikute eneseraporteeritud sissetulekut (mis varieerus skaalal: 0 - „vähem kui \$20 000” kuni 5 - „\$100 000 või rohkem”). Uurimuse esimeses osas ei olnud antud informatsioon uurijatele kättesaadav.

Protseduur ning uuringu eetilise külg

Kooskõlas eelmainituga baseerusid antud töös kasutatavad andmed Ameerika Ühendriikides läbi viidud uurimisel „Pühholoogilised ning käitumuslikud reaktsioonid 2019. aasta koroonaviiruse pandeemia: isiksuse roll” (Aschwanden jt, 2020). Valimi moodustanud indiviide küsitleti kahel korral. Esimesel testimiskorral analüüsiti isiksuseomadusi 2020. aasta jaanuari- ning veebruarikuus ehk momendil, kui Ameerika Ühendriikide populatsioon ei olnud koroonaviiruse levikust veel teadlik. Teisel korral tuli osalejatel täita neli pandeemiaga seonduvat küsimustikku, mis hindasid muresid, ettevaatusabinõusid, ettevalmistavat käitumist ning kestuse hinnanguid. Kuna käesoleva uurimistöö autor lisanduvat informatsiooni ei kogunud, ei olnud Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee heakskiit vajalik. Varasemalt olid originaaltöö läbiviijad saanud Florida osariigi ülikoolilt heakskiidu nii mõõtmisvahendite kasutamiseks kui protseduuri läbiviimiseks. Kogu käesolevas töös kasutatud lisanduv informatsioon on vastavuses korrektsete viitamismõuetega. Eelnevat arvesse võttes on alust järeldada, et antud uurimistöö on kooskõlas APA-kohaste eetiliste nõuetega.

Statistiline analüüs

Kogutud andmete statistiliseks analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi SPSS Statistics 27.0.1.0 (IBM). Uurimistöo põhines 12 mitmesel lineaarsel regressioonimudelil. Sõltuvate ehk ennustatavate muutujatena käsitleti COVID-19 pandeemiaalased psühholoogilisi ning käitumuslikke reaktsioone. Sõltumatuteks ehk ennustavateks muutujateks olid FFM-i alusel isiksuseomadused, mida käsitleti kolmel erineval hierarhia tasemel: domeenid, tahud ning nüansid. Lisanduvalt käsitleti antud töös kontrollitavate muutujatena vanust, sugu, haridustaset, rassi, etnilist kuuluvust ning sissetulekut. Töös veenduti, et regressioonanalüüsi eeldused oleksid täidetud. Valimi kirjeldamiseks kasutati kirjeldavate statistikutena keskmist (M) ning standardhälvet (SD). Statistilise olulisuse nivooks määrati $p < ,05$.

Tulemused

Isiksuseomaduste ennustustäpsuste võrdlus: domeenid, tahud ning nüansid

Leiti, et kestuse hinnangute keskmine oli 6,81 ($SD = 2,55$), ettevaatusabinõude keskmine 4,15 ($SD = 1,38$), murede keskmine 2,88 ($SD = ,89$) ning ettevalmistava käitumise keskmine 1,99 ($SD = 1,51$). Andmed põhinesid koguvalimil ehk 18-98-aastastel isikutel.

Tabelist 1 on näha järeltava statistika analüüsimiseks koostatud 12 regressioonimudelit, mille eesmärk oli võrrelda kolme isiksusehierarhia taseme ennustustäpsuseid nelja COVID-19 koroonakäitumiste ennustamisel. Analüüsitud sõltumatud muutujad lisati mudelisse üheaegselt. Kõikides mudelites kontrolliti vanust, sugu, haridustaset, rassi, etnilist kuuluvust ning sissetulekut.

Kõik teostatud regressioonimudelid näitasid, et isiksus, olenemata hierarhia tasemest, ennustas statistilise olulisusega ($p < ,001$) koroonakäitumisi. Üldjoontes viitas tulemuste tendents, et kõige täpsemad prediktorid koroonakäitumiste ennustamisel olid nüansid, järgnevalt tahud ning seejärel kõige madalama ennustustäpsusega domeenid.

Saadud tulemused näitasid, et isiksus ennustas kõige täpsemalt muretsemist. Domeenidel põhineva viie prediktori ja viie kontrollitava muutujaga mudel kirjeldas ära 8,80% muretsemise variatiivsusest. Antud mudel ennustas muresid statistilise olulisusega, $F(11,1919) = 17,91$, $p < ,001$. Sama käitumise ennustamisel oli tahkude kirjeldamisvõime

9,50%, $F(21,1881) = 10,49$, $p < ,001$. Tuvastati, et 60 nüansi alusel kirjeldati ära 13,70% variatiivsusest, $F(66,1836) = 5,56$, $p < ,001$.

Samasuunaline muutus ilmnes ettevalmistava käitumise ning ettevaatusabinõude koroonareaktsioonide alusel. Leiti, et täpsem ennustustäpsus ilmnes nüansside, järgnevalt tahkude ning seejärel domeenide tasemel. Ainus koroonakäitumine, mis teistest eristus, oli kestuse hinnangud. Regressioonanalüüsid näitasid, et kestuse hinnangute ennustamisel olid kolmest isiksusehierarhia tasemest kõige täpsemaks prediktoriks tahud, mitte aga nüansid. Tuvastatud erinevus oli väike, sest tahud kirjeldasid ära 3,40% variatiivsusest, $F(21,1881) = 4,18$, $p < ,001$ ning nüansid 3,30% variatiivsusest, $F(66,1836) = 1,98$, $p < ,001$.

Tabel 1

Regressioonimudelite ennustustäpsused ning statistikud: kolme isiksusehierarhia taseme võrdlus

Koroonakäitumine	Hierarhia tasemed	Ennustustäpsused (R^2)	F-statistik	p-väärtus
Mured	Domeenid	,09	17,91	< ,001
	Tahud	,10	10,49	< ,001
	Nüansid	,14	5,56	< ,001
Ettevalmistav käitumine	Domeenid	,07	14,38	< ,001
	Tahud	,09	9,47	< ,001
	Nüansid	,12	4,86	< ,001
Ettevaatusabinõud	Domeenid	,06	12,19	< ,001
	Tahud	,07	7,92	< ,001
	Nüansid	,08	3,24	< ,001
Kestuse hinnangud	Domeenid	,02	5,95	< ,001
	Tahud	,03	4,18	< ,001
	Nüansid	,03	1,98	< ,001

Märkus. R^2 = kohandatud determinatsioonikordaja.

Eksploratiivne uurimisküsimus: täpsemad nüansid koroonakäitumise ennustamisel

Järgnevalt on kajastatud nii koroonakäitumiste ennustamisel kasutatud 60 nüansist täpsemaid 40 (tabel 2) kui analüüsitud nende esinemissagedusi domeenide hulgas (tabel 3). Tabelist 2 nähtub, et kuigi kõik viis domeeni olid esindatud, ilmnes 40 nüansi hulgast kõige sagedamini ekstravertsuse domeen, mis kokku kajastus 14 korral. Nendest kõige tugevamalt seostus koroonakäitumistega enesekehtestamise tahu alla kuuluv nüanss „*Oma*

pealehakkavat iseloomu”, mis ilmnis statistiliselt olulise prediktorina ning ennustas kestuse hinnanguid. Tahkude põhjal leiti, et koroonakäitumised seostusid ekstravertsusega enim energiataseme tahu alusel, kokku kaheksal korral. Antud tahust oli kõige rohkem esindatud aktiivsuse temaatika (nüanss *„On energiline”*), mis kajastus nii murede, ettevalmistava käitumise kui kestuse hinnangute reaktsioonide alusel. Analüüsid mainitud tahu alusel temaatikaid, ilmnisid järgnevad: innukus (*„Ilmutab väga palju entusiasmi”* ning *„Tunneb harva põnevust või innukust”*, mis oli tagurpidi skooritud nüanss) ja teokus (*„On teistega võrreldes vähem aktiivne”*; tagurpidi skooritud nüanss). Lisanduvastatati tahkude alusel, et koroonakäitumistega seostus ekstravertsuse tahkudest enesekehtestamine, mis kokku ilmnis viiel korral. Nii tagurpidi skooritud kui negatiivse seose abil nähtus, et koroonakäitumised ei olnud autoriteetsusega (ehk ekstravertsuse tahuga) seotud. Sellele viitas nüanss *„Ilmnevad raskused teiste mõjutamisel”* ning negatiivselt seotud nüanss *„On domineeriv, käitub nagu juht”*. Ekstravertidele omasele vastutustundlikkuse tahule viitas tagurpidi skooritud nüanss *„Eelistab vastutuse teistele anda”*, mis ilmnis statistiliselt olulise koroonakäitumiste prediktorina.

Kuigi enim seoseid tuvastati ekstravertsuse domeeniga, leiti, et 40 nüansist ennustab koroonakäitumisi kõige täpsemalt meeleskindluse alla kuuluv nüanss *„Tekitab segaduse ega korista enda järelt”*, mis oli meeleskindlusega negatiivses seoses. Kokku seostus meeleskindlus koroonakäitumistega kuuel korral ning kõik tuvastatud nüansid olid statistiliselt olulised. Seosed ilmnisid järgneva kahe tahu alusel: organiseeritus (mis ilmnis kolmel korral) ning vastutustundlikkus (mis samuti ilmnis kolmel korral). Organiseerituse tahu alusel tuvastatud nüansid viitasid nii koristamise kui korra temaatikale (*„Tekitab segaduse ega korista enda järelt”*; negatiivne seos) kui tendentsile hoida olukordi kontrolli all (*„On süstemaatiline, meeldib asju kontrolli all hoida”*). Vastutustundlikkuse tahu alusel nähtus, et koroonakäitumised seostusid meeleskindlusega kolme järgneva temaatika raames: hoolikus (*„Võib olla mõnevõrra hooletu”*; negatiivselt seotud nüanss), usaldus (nüanss *„On usaldusväärne, temale saab alati loota”*) ning töökus (nüanss *„On töökindel ja stabiilne”*). Analüüsitud nüanssidest ei tuvastatud ühtegi seost meeleskindluse alla kuuluva produktiivsuse tahuga.

Järgnevalt analüüsiti koroonakäitumisi neurootilisuse alusel. Leiti, et antud domeen ennustas muresid, ettevaatusabinõusid ning kestuse hinnanguid kokku üheksal korral. Täpsema analüüsi põhjal tuvastati, et koroonakäitumiste ennustamisel ilmnisid üheksast korrast statistiliselt olulised seosed vaid kolmel korral. Kõigil kolmel korral tuvastati

statistiliselt olulise prediktorina nüanss „*Muretseb väga palju*”, mis ennustas nii murede, ettevalmistava käitumise kui kestuse hinnangute koroonareaktsioone.

Seejärel analüüsiti sotsiaalsuse ning avatusega seonduvaid nüansse. Tulemused näitasid, et sotsiaalsuse nüanssidest seostusid koroonakäitumised hoolivuse temaatikaga, mis kajastus kolme järgneva tahu alusel: lugupidavus (negatiivselt seotud nüansid „*On aeg-ajalt teisega ebaviisakas*” ning „*Algatab teistega tülisid*”), kaastundlikkus (nüanss „*On teistega abivalmis ja omakasupüüdmatu*” ning tagurpidi skooritud nüansid „*Võib olla kalk ja hoolimatu*” ning „*Tunneb teiste vastu vähe kaastunnet*”) ja viimaks usalduse tahk (nüanss „*On andestava loomusega*”). Järgnevalt tuvastati, et kõige vähem seoseid ilmnes avatuse domeeniga. Siiski olid kõik viis leitud seost statistiliselt olulised. Temaatikad kajastasid kognitiivset stimulatsiooni ning intellektuaalsust (nüanss „*On huvitatud väga paljudest asjadest*”), esteetilisi eelistusi (nüanss „*Väärtustab kunsti ning ilu*”) ja fantaasiarohkust (nüanss „*On originaalse lähenemisega, algatab uudseid ideid*”). Seejärel leiti enesekehtestamise tahu alusel, et koroonakäitumised seostusid negatiivselt nüansiga „*Ilmnevad raskused asjade ettekujutamisel*”.

Viimasena analüüsiti koroonakäitumiste esinemissagedusi nüansside ning domeenide omavahelise vastavuse alusel (vt tabel 3). Antud lähenemise eesmärgiks oli uurida, kas domeenitaseme leiud on kooskõlas nüansside tasandil tuvastatud tulemustega. Analüüsi alusel ilmnes kolm peamist tulemust. Esmalt leiti, et ainus domeen, mis ilmnes kestuse hinnangute osas ülekaalukalt, oli ekstravertsus (kajastudes kokku viiel korral). Järgnevalt tuvastati, et avatus ja meelekindlus ei seostunud kestuse hinnangute psühholoogilise reaktsiooniga mitte ühelgi korral. Viimasena selgus, et ühe koroonakäitumise ehk ettevaatusabinõude reaktsiooni osas ilmnemisele üldjoontes võrdse sagedusega (olenevalt domeenist ühel kuni kolmel korral). Tulemustest nähtub, et kõikidele koroonakäitumisele võrdset, süstemaatilist mustrit nüansside esinemissageduste osas ei ilmnenu.

Tabel 2
Kahanevas järjekorras esitatud prediktorid: nelja koroonakäitumise 40 täpseimat nüanssi neile vastavate tahkude alusel

Koroonakäitumine	Isiksuse kirjeldus		Nüansside statistikud			
	Nüanss	Nüansile vastav domeen: tahk	β	SE	t	p
Mured						
	„Tekitab segaduse ega korista enda järelt”	M: Organiseeritus	-,11	,03	-3,43	< ,001
	„Muretseb väga palju”	N: Ärevus	,08	,02	2,36	,019
	„On energiline”	E: Energiatase	,06	,03	2,04	,041
	„Ilmnevad raskused teiste mõjutamisel”	E: Enesekehtestamine	-,06	,02	-2,31	,021
	„Ilmutab väga palju entusiasmi”	E: Energiatase	,06	,03	2,04	,042
	„On huvitatud väga paljudest asjadest”	A: Intellektuaalne huvi	,06	,03	2,30	,022
	„On seltskondlik”	E: Sotsiaalsus	,06	,02	1,96	,050
	„On aeg-ajalt teisega ebaviisakas”	S: Lugupidavus	,05	,02	1,63	,104
	„On tujukas”	N: Enesekontroll	,05	,02	1,40	,162
	„On kalduvus tunda depressiivsust”	N: Masendus	,05	,03	1,13	,258
Ettevalmistav käitumine						
	„Algatab teistega tülisid”	S: Lugupidavus	-,10	,04	-3,04	,002
	„Võib olla mõnevõrra hooletu”	M: Vastutustundlikkus	-,08	,04	-2,46	,014
	„Tekitab segaduse ega korista enda järelt”	M: Organiseeritus	-,07	,04	-2,19	,029
	„Muretseb väga palju”	N: Ärevus	,70	,04	2,12	,034
	„Eelistab vastutuse teistele anda”	E: Enesekehtestamine	,70	,34	2,43	,015

(Tabel 2 jätk)

Koroonakäitumine	Isiksuse kirjeldus		Nüansside statistikud			
	Nüanss	Nüansile vastav domeen: tahk	β	SE	t	p
Ettevalmistav käitumine	„On originaalse lähenemisega, algatab uudseid ideid”	A: Loominguline kujutlusvõime	,70	,05	2,22	,027
	„On usaldusväärne, temale saab alati loota”	M: Vastutustundlikkus	-,06	,06	-2,00	,045
	„On süstemaatiline, meeldib asju kontrolli all hoida”	M: Organiseeritus	,06	,04	2,25	,025
	„On emotsionaalselt stabiilne, ei ärritu kergesti”	N: Enesekontroll	,06	,04	1,84	,065
	„On energiline”	E: Energiatase	,05	,04	1,60	,109
Ettevaatusabinõud	„Ilmnevad raskused asjade ettekujutamisel”	A: Loominguline kujutlusvõime	-,09	,04	-3,31	<,001
	„Väärtustab kunsti ning ilu”	A: Esteetiline väljavaade	,09	,04	2,92	,004
	„Ilmutab väga palju entusiasmi”	E: Energiatase	,07	,04	2,32	,020
	„On stabiilne ja töökas”	M: Vastutustundlikkus	-,07	,05	-2,15	,032
	„On kalduvus tunda depressiivsust”	N: Masendus	-,05	,04	-1,25	,210
	„Võib olla kalk ja hoolimatu”	S: Kaastundlikkus	,06	,04	1,84	,066
	„On tujukas”	N: Enesekontroll	,06	,04	1,69	,090
	„On domineeriv, käitub nagu juht”	E: Enesekehtestamine	-,05	,04	-1,73	,084

(Tabel 2 jätk)

Koroonakäitumine	Isiksuse kirjeldus		Nüansside statistikud			
	Nüanss	Nüansile vastav domeen: tahk	β	SE	t	p
Ettevaatusabinõud	„On huvitatud väga paljudest asjadest”	A: Intellektuaalne huvi	,05	,04	1,20	,049
	„On teistega võrreldes vähem aktiivne”	E: Energiatase	,05	,03	1,71	,087
Kestuse hinnangud	„Omab pealehakkavat loomust”	E: Enesekehtestamine	,08	,07	2,67	,008
	„Tunneb teiste vastu vähe kaastunnet”	S: Kaastundlikkus	,08	,05	2,95	,003
	„Muretseb väga palju”	N: Ärevus	,07	,07	2,00	,047
	„On teistega abivalmis ja omakasupüüdmatu”	S: Kaastundlikkus	,07	,07	2,44	,025
	„Säilitab optimismi tagasilöökide järgselt”	N: Masendus	,06	,08	1,81	,070
	„On andestava loomusega”	S: Usaldus	,06	,07	1,94	,052
	„On seltskondlik”	E: Sotsiaalsus	-,06	,07	-1,72	,086
	„On teistega võrreldes vähem aktiivne”	E: Energiatase	-,06	,06	-1,81	,071
	„On energiline”	E: Energiatase	,05	,08	1,49	,137
„Tunneb harva põnevust või innukust”	E: Energiatase	-,05	,06	-1,82	,069	

Märkused. Statistiliselt olulised nüansid ($p < ,05$) kajastatud rõhutatud kirjas. Nüanssidele vastavad domeenid: A – avatus, E – ekstraversus, M – meelekindlus, N – neurootilisus, S - sotsiaalsus.

Tabel 3

Ülevaade domeenide esinemissagedustest koroonakäitumisi kõige täpsemalt ennustavate nüansside hulgas

Koroonakäitumine	Avatus	Ekstravertsus	Meelekindlus	Neurootilisus	Sotsiaalsus
Mured	1	4	1	3	1
Ettevalmistav käitumine	1	2	4	2	1
Ettevaatusabinõud	3	3	1	2	1
Kestuse hinnangud	0	5	0	2	3

Märkus. Tegemist on tabelit 2 täiendava kokkuvõttega.

Arutelu ja järeldused

Käesoleva töö tulemused on kooskõlas aktuaalsele teaduskirjandusega, mille kohaselt isiksus nii kujundab (Götz jt, 2021) kui ennustab (Bogg & Milad, 2020; Pilch jt, 2021) COVID-19 pandeemiaalast käitumist. Antud uurimus eristub kaasaegsest kirjandusest, sest COVID-19 pandeemiaga seonduva käitumise ennustavaid täpsuseid võrreldi kolme isiksusehierarhia taseme (domeenid, tahud ning nüansid) alusel. Lisanduvalt analüüsiti, millised üksikud nüansid ennustavad nelja psühholoogilist ning käitumuslikku koroonareaktsiooni kõige täpsemalt.

Isiksuseomaduste ennustustäpsuste võrdlus: domeenid, tahud ning nüansid

Uurimistöö esimeseks uurimisküsimuseks ehk peamiseks eesmärgiks oli analüüsida, milline isiksusehierarhia tase ennustab suurima täpsusega COVID-19 koroonakäitumisi. Seeboth ja Möttus (2018) väidavad, et domeenidel põhinev lähenemine isiksuse uurimisvaldkonnas ei pruugi alati tagada piisavalt täpseid järeldusi isiksuse ja käitumise vahelistest seostest. On alust järeldada, et käesolev töö kinnitab uurijate seisukohta, viidates, et isiksuse tahud ning nüansid on täpsemad käitumise ennustajad kui domeenid. Veelgi enam, ilmnes, et isiksuse kõige spetsiifilisem tase ehk nüansid ennustavad käitumist täpsemalt kui keskmine tase ehk tahud. Kuigi seejuures tuvastati üks erand, viitavad tulemused ootuspäraselt, et mida spetsiifilisem on isiksuse tase, seda täpsemad on ennustustulemused (nt Elleman jt, 2020; Stewart jt, 2022).

Tegemist on ootuspärase leidudega, sest varasemad uuringud toovad esile, et domeenid küll ennustavad igapäevaseid käitumisi (Halberstadt, 2022), kuid on ennustustäpsuste osas nii tahkudest kui eelkõige nüanssidest ebatäpsemad (Seeboth &

Mõttus, 2018). Näiteks jõudsid sarnase tulemuseni Mõttus jt (2019), kes leidsid, et FFM-i domeenipõhised mudelid kirjeldavad igapäevasest käitumistest keskmiselt 4,20%, seevastu tahupõhised 5,90% ning nüansipõhised mudelid 9,70% käitumistest. Käesoleva uurimuse mõnevõrra kõrgemad ennustustäpsused (nt nüansside osas kuni 13,70%) võivad olla põhjendatud asjaoluga, et Mõttus jt (2019) töös vähendati lisaks juhuslikele vigadele ka süstemaatilisi vigu (nt katseisikute mitmekordne küsitlemine). Lisanduvalt annavad antud töö tahupõhiste tulemustele kinnitust Tett jt (2003), Timmermanni (2006) ning Christiansen ja Robie (2011) uuringud, mis on tuvastanud käesolevale sarnaseid tulemusi. Eelmainitutest nähtub, et tahkude ennustustäpsus on kõrgem kui domeenidel. Ometigi on antud uurimuse tulemused vastuolus Costantini jt (2022) tööga, milles tuvastati, et kolmest hierarhia tasemest on kõige kõrgem koroonakäitumiste ennustustäpsus domeenidel. Erinevuse ilmnemist võib põhjendada asjaolu, et nende töö tugineb HEXACO isiksuseomaduste mudelil ning käesolev uurimus FFM-il. Lisaks märgivad uurijad, et tavapärast tulemust nendepoolses töös võib potentsiaalselt selgitada ka väike valimisuurus ($N = 577$).

Kuigi käesoleva töö andmed annavad ootuspäraseid tulemusi uusima isiksusekirjanduse kontekstis, vastanduvad leiud siiski isiksuse uurimisvaldkonna prevaleerivale suunitlusele. Teisisõnu viitavad antud töö tulemused, erinevalt seni isiksuse valdkonnas levinud lähenemisest, et domeenid ei peegelda käitumist kõige täpsemalt. Nähtub, et isiksuse uurimine kõige spetsiifilisemal tasemel mitte ainuüksi ei selgita uurimistulemusi, vaid ennustab käitumist täpsemalt kui tahud või domeenid. Tegemist võib olla olulise leiuga, sest käitumise ennustamist on käsitletud psühholoogia ühe peamise eesmärgina (nt Yarkoni & Westfall, 2017), aitamaks tuvastada isiksuse seoseid päriseluliste sündmustega (Mõttus, 2016). Niisiis nähtub analüüsitud andmetest, et kui eesmärgiks on täpsus (Mõttus jt, 2017) ning võimalike tõlgenduslike eksimuste vältimine (Stewart jt, 2022), võivad domeenipõhised lähenemised jääda ebapiisavaks.

Käesoleva töö tulemuste tõlgendamisel peab aga arvestama, et uurimus ei lükka ümber väidet, et kui eesmärgiks on lihtsus, peegeldavad hierarhia üldised tasemed isiksuse ja käitumise vahelisi seoseid piisava täpsusega (Judge jt, 2013). Nimelt ilmneb antud töö regressioonanalüüsides, et domeenid ennustavad ettevaatusabinõusid sarnase täpsusega kui tahud ning nüansid. Veelgi enam, selgub, et kestuse hinnangute osas ei ilmne märkimisväärsed erinevusi tahu- ning nüansipõhiste analüüsides vahel. Murede osas ei erine aga märgatavalt domeeni- ja tahupõhised tulemused. Sellest tulenevalt viitavad eelmainitud leiud parsimooniaprintsiibi olulisusele. Tegemist on põhimõttega, mille kohaselt tuleks

omavaheliselt sarnaste ennustustäpsuste tuvastamisel eelistada lihtsaimat struktuuri (Costantini jt, 2022; Mõttus jt, 2017). Teisisõnu peegeldavad tulemused printsiibikohaselt, et kui nüansid ei ennusta käitumist domeenidest ega tahkudest märkimisväärselt paremini, tuleks eelistada üldisemat uurimislähenemist. Seega kinnitab käesolev töö varasemaid leide, mille kohaselt on soovituslik saavutada kompromiss ehk lõivsuhe (Mõttus, jt 2017) ühest küljest täpsuse ning teisest küljest lihtsuse vahel (Stewart jt, 2021).

Eksploratiivne uurimisküsimus: täpsemad nüansid koroonakäitumise ennustamisel

Järgnev uurimisküsimus ehk töö teine eesmärk oli analüüsida, millised nüansid ennustavad nelja psühholoogilist ning käitumuslikku reaktsiooni kõige täpsemalt. Ehkki tegemist on eksploratiivse küsimusega, on võrdlused teiste uurimustega võimalikud, sest antud töö nüansitaseme tulemused on suuresti kooskõlas varasemate domeeni- ja tahupõhiste uurimustega ning mitte ainuüksi korona- vaid ka teistes elulistes kontekstides.

Nüansitaseme analüüs viitab, et enim seoseid nüansside ja koroonakäitumiste vahel ilmneb ekstravertsuse domeeni nüansside alusel. Täpsemalt peegeldavad tulemused varasemas uurimiskirjanduses tuvastatud seoseid käitumise ning ekstravertsusele omase elamustejanu ja suhtlemisvajaduse (nt Starcevic ning Janca, 2021) ning enesekehtestamise ja kõrge energiataseme vahel (McCrae & Costa, 1996). Näiteks osutavad käesoleva töö alusel nüansid „*Tunneb harva põnevust või innukust*” (tagurpidi skooritud nüanss) ning „*On energiline*” nii domeeni üldisele sotsiaalsele loomusele (Soto & John, 2017) kui põhjendavad pandeemiakohaste liikumiskiirangute vältimist (Chan jt, 2020). Eelkõige viitavad aga antud töös 14 korral ilmnenuid seosed ekstravertsuse nüansside ja koroonakäitumiste vahel, et koroonakäitumised on seotud rohkete FFM-i ekstravertsuse nüanssidega. Tulemused on olulised ka seetõttu, et võivad potentsiaalselt selgitada ebakõlasid, mis on varasemalt ilmnenuid ekstravertsuse ja koroonakäitumiste tõlgendamisel. Näiteks on võimalik, et Bogg ja Milad (2020) ei tuvastanud ootuspäraseid seoseid ekstravertsuse ja koroonareeglite rikkumise osas, sest mainitud töös ei käsitletud domeenidele lisanduvalt ei tahke ega nüansse. Alternatiivselt on ka võimalik, et nende töös kasutatud ekstravertsuse nüansid ei ühtinud nendega, mida on kasutatud arvukates uurimustes, mis viitavad, et ekstravertsus seostub reeglite rikkumisega.

Siiski peab arvestama, et käesolevas töös seostub ekstravertsus 40 nüansist koroonakäitumistega küll 14 korral, kuid statistiliselt olulised seosed ilmnevad vaid seitsmel korral. On tõenäoline, et antud erinevus peegeldab asjaolu, et ekstravertsus ja käitumine on

domeenitasemel küll seotud, kuid täpsem analüüs viitab, et kõik ekstravertsuse nüansid ei ole käitumise tõlgendamisel võrdselt tähtsad. Teisisõnu on alust järeldada, et domeenid on liiga laialdaselt määratletud (Arumäe jt, 2022), mistõttu ei ole nüansi- ja domeenipõhised analüüsid võrdselt olulised (Aschwanden jt, 2020). Niisiis kinnitavad käesoleva töö tulemused kaasaegseid leide, viidates, et isiksuse ja käitumise vaheliste seoste tuvastamiseks on soovituslik uurida ka üksikküsimusi ehk nüansse.

Mõnevõrra vastuolulised seosed tuvastati neurootilisuse domeeni osas. Esialgu osutavad leiud Friedemani (2019) ning McCrae ja Costa (1996) seisukohtadele, mille alusel ennustavad koroonakäitumisi neurootilisuse alla kuuluvad kitsamad tahud nagu ärevus (ainsa prediktorina ilmnes nüanss „*Muretseb väga palju*”), enesekontroll (näiteks nüanss „*On tujukas*”) ning masendus (näiteks nüanss „*On kalduvus tunda depressiivsust*”). Nende esmaste tulemuste alusel näib, et neurootilisus seostub ootuspäraselt koroonakäitumistega. Täpsema analüüsi põhjal aga ilmneb, et neurootilisus, mis küll kokku kajastub üheksal korral, omab statistiliselt olulised seoseid ainuüksi kolmel korral. Varasematele arvamustele baseerudes (nt Hang jt, 2022; Hilbig, 2014) on põhjust järeldada, et tuvastatud erinevus üldiste ehk kõikide seoste ning statistiliselt oluliste seoste vahel selgitab lahknevusi kaasaegses isiksusekirjanduses. Nimelt on tõenäoline, et ebakõlad uurimuste vahel tulenevad erinevate nüansside kasutamisest. Võimalik, et see teadmine selgitab, miks Suure Viisiku uurimistulemustes ilmneb enim lahknevusi koroonakäitumiste ning neurootilisuse vahel.

Avatuse ning meelekindluse nüansipõhine lähenemine näitab, et mainitud domeenide ja käitumise vaheliste seoste analüüsimisel piisab hierarhia kõige kõrgema taseme analüüsimisest. Esmalt osutavad sellele kattuvad temaatikad. Avatuse osas nähtub sarnaselt Krupic jt (2021) domeenipõhiste leidudele, et avatus seostub sooviga leida uudseid ideid ja kogeda ebatavapäraseid sündmusi. Tulemused näitavad, et nüansid peegeldavad nii domeenile omast kõrgeenud intellektuaalsust (Zajenkowski jt, 2020) kui fantaasiarohkust ja kujutusvõimet (Nofal jt, 2020) koroonakäitumiste ennustamisel. Teiseks on alust järeldada, et avatuse kirjeldamiseks piisab domeenitasemest, sest kõik viis ilmnenuid seost on statistiliselt olulised. Ilmselt viitab tulemus, et ükski nüans ei olnud olulisem kui teine. Sarnaseid järeldusi peegeldab ka meelekindluste domeeni analüüs, sest koroonakäitumiste osas ilmnevad üldised ning statistiliselt olulised seosed võrdse sagedusega. Sellest tulenevalt lükkavad käesoleva töö andmed ümber Campos-Mercade jt (2021) spekulatsiooni, sest tulemused näitavad, et meelekindlaid isikuid iseloomustab jätkuvalt organiseeritus (nt Bogg & Miladi, 2020) ning vastutustundlikkus (Starcevic & Janca, 2021), mitte aga moraalsete

reeglite rikkumine. Siiski tuleb arvestada, et kuigi tulemustest nähtub, et nüanssidepõhine analüüs ei oma lisaväärtust avatuse ning meelekindluse ja koroonakäitumiste vaheliste seoste selgitamisel, ei analüüsitud töös kõiki 60 nüanssi. Niisiis ei saa oluliste, nüansipõhiste seoste puudumist kindlalt väita.

Viimasena tuvastati nüansianalüüsi alusel, et üldjoontes on sotsiaalsuse leiud kooskõlas varasemate uurimustega, mis käsitlevad sotsiaalsuse domeeni ja koroonakäitumiste vahelisi seoseid. Ometigi, sarnaselt eelmainitud domeenidele, ilmnevad täpsemad leiud nüansipõhise analüüsi käigus. Selgub, et kuuest sotsiaalsuse nüansist on statistiliselt olulised vaid kolm. Antud töö tulemuste kohaselt on koroonakäitumised sotsiaalsuse ning selle tahkudega (lugupidavus, kaastundlikkus ja usaldus) küll seotud, kuid mitte kõik tahkude üksikud nüansid ei ole statistiliselt olulised. Täpsemalt viitavad tulemused, et nüansid „*On aeg-ajalt teisega ebaviisakas*”, „*On andestava loomusega*” ning „*Võib olla kalk ja hoolimatu*” ei anna koroonakäitumiste tõlgendamisel lisaväärtust. See leid võib potentsiaalselt selgitada, miks Kušnírová ning Kačmár (2022) tuvastasid vastuoluliselt, et sotsiaalsus seostub koroonareeglite rikkumisega. Nimelt ei analüüsitud eelmainitud uurimuses sotsiaalsuse nüansse, vaid keskenduti üksnes üldistavatele domeenidele.

Viimasena uuriti koroonakäitumisi nüansside esinemissageduste alusel. Tulemused osutavad asjaolule, et kestuse hinnangute psühholoogilise reaktsiooniga seostuvad ülekaalukalt ekstravertsuse domeeni alla kuuluvad nüansid. Antud leid on kooskõlas Aschwanden jt (2020) domeenipõhise originaaltööga, millele baseeruvad käesoleva uurimuse andmed. Täpsemalt tuvastati eelmainitud töös, et madalate kestuse hinnangutega seostub domeenidest enim ekstravertsus. Siiski ilmneb käesoleva uurimuse analüüsi alusel originaaltööga võrreldes üks vastuolu. Nimelt selgub antud töö põhjal, et kõik nüansid seostuvad ettevaatusabinõude psühholoogilise reaktsiooniga sarnase sagedusega. Seevastu Aschwanden jt (2020) domeenipõhiste andmete kohaselt seostuvad ettevaatusabinõudega peamiselt kõrgem neurootilisuse ning madalam meelekindluse tase. Kui aga käesolevas töös analüüsiti mainitud domeene (meelekindlus ning neurootilisus), ei leitud sarnaseid tulemusi. Ilmneb, et meelekindlus seostub ettevaatusabinõuete reaktsiooniga vaid ühel ning neurootilisus kahel korral. Veelgi enam, kummalgi korral ei ole seos neurootilisuse ja ettevaatusabinõuete reaktsiooniga statistilise oluline. Vastuolulisi seoseid käesoleva nüansipõhise ning originaaltöö domeenipõhise uurimuse osas koondab mõlema töö autorite ühine arvamus: käitumise täpsemaks analüüsimiseks on oluline tuvastada, millised domeenide üksikud komponendid seostuvad uuritava käitumisega.

Kokkuvõtlikult illustreerivad tulemused, et nüansipõhised leiud on suuresti kooskõlas kaasaegse domeeni- ja tahupõhise isiksusekirjandusega. Teisalt nähtub, et kõik domeenide üksikud nüansid ei ole koroonakäitumistega ei võrdselt ega ka statistiliselt oluliselt seotud. Sellest tulenevalt on alust järeldada, et koroonakäitumise muutmiseks on soovituslik keskenduda eelkõige tulemuslikele tahkudele (Aschwanden jt, 2020) ning üksikutele nüanssidele. Teisisõnu vastanduvad käesoleva töö tulemused seni levinud arvamustele, sest viitavad, et nüansid ei ole kasulikud mitte ainuüksi muutujate ennustamiseks, vaid omavad olulisust individuaalsete käitumismustrite selgitamisel (Möttus jt, 2017).

Käesoleva uurimistöö piirangud ning edasised uurimissuunad

Antud töö tulemuste üldistamisel kogupopulatsioonile tuleb arvestada uurimuse kitsaskohtadega. Kuna käesolev töö põhines üksnes Ameerika Ühendriikides elavatel isikutel, on soovituslik hõlmata globaalsem valim nii uurimuse jätkuks kui üldistatavuse suurendamiseks. Lisanduvalt, kuigi valim oli piisavalt suur ($N = 2066$), et tuvastada seoseid koroonakäitumiste ja isiksuseomaduste vahel, võivad antud uurimistöös esitatud ennustusmudelid ülehinnata suurema prediktorite arvuga mudelite ennustusvõimet. Täpsemalt, kuigi kohandatud R^2 väärtused korrigeerivad tulemusi ennustusmudelisse lisatud prediktorite hulga suhtes, võib see siiski suurema prediktorite arvuga mudelite ennustusvõimet mõnevõrra üle hinnata (Nemes jt, 2009). Suuremas valimis oleks mainitud oht väiksem. Ühtlasi, kuigi antud töö põhines longituudandmetel, ei saa kausaalsust eeldada, sest isiksust ja koroonakäitumisi võivad potentsiaalselt mõjutada muutujad, mida käesolevas uurimuses ei käsitletud. Niisiis on edaspidistes töodes mõistlik läheneda Hall ja Matz (2020) regressioonanalüüside soovitusel: nii parema ennustustäpsuse, statistilise jõu, välise valiidsuse kui põhjuslikkuse tuvastamiseks tuleks kasutada LASSO regressioonimudelit. Viimane ning üldiseim soovitus on suunatud isiksuse uurimiskirjanduses ilmnevale ebatäpsusele. Kuigi domeenide osas eksisteerivad tõenduspõhised mudelid, viitavad Stewart jt (2022), et tahkude analüüsimiseks puudub ühetimõistetav taksonoomia. Veelgi enam, nüansside mõõtmiseks ei ole seni loodud peaaegu ühtegi liigitust. Tulenevalt tahkude ning üksikküsimuste kõrgest ennustavast väärtusest on uurijad üksmeelel, et uute mudelite loomine isiksuse uurimisvaldkonnas on soovituslik.

Käesoleva uurimistöö tugevused ja panus

Antud uurimistöö esimene tugevus on valimi suurus ($N = 2066$), mis originaaltöö autorite kohaselt oli ligikaudu neli korda suurem kui uurimuse koostamise hetkel teistes

sarnast teemat koondavates töödes. Samuti saab töö tugevusena käsitleda üldist leidu, mis toob esile, et isiksus ennustab koroonakäitumisi. Mainitud asjaolu on oluline, sest töö tulemused illustreerivad, et lisaks situatsioonilistele faktoritele on käitumise kohandamiseks soovituslik keskenduda individuaalsetele isiksuseomadustele. Nimelt on uurijad üksmeelel, et iseloom ennustab koroonakäitumisi täpsemalt kui varasemad teadmised, haridustase, sotsiaalne päritolu ning valitsuse poolt kehtestatud reeglid (nt Costantini jt, 2022). Niisiis on antud teadmine väärtuslik, et oskuslikumalt kujundada erinevate indiviidide käitumist tuleviku pandeemiade ajal (nt Aschwanden jt, 2020; Götz jt, 2021). Töö peamine tähtsus seisneb aga hierarhiatasemete võrdluses. Kuna harva kajastavad uurimused nüansse ning sageli jäävad võrdlustest välja ka tahud, seisneb antud töö üks tugevamaid aspekte asjaolus, et kõiki kolme isiksusehierarhia taset uuriti kollektiivselt. Elleman jt (2020) uurimistööl alusel võib väita, et käesoleva töö teadmiseid saab rakendada isiksuse uurimisvaldkonna edasiarenduseks. Kuna üldjoontes põhinevad isiksuse uurimused ainuüksi domeenidel, panustavad sarnased, ometigi üksikud tööd, mis võrdlevad hierarhiatasemeid, antud valdkonna arengusse (Halberstadt, 2022). Niisiis seisneb käesoleva töö suurim tugevus ning panus asjaolus, et erineb suunitluselt suuresti kaasaegsest isiksuse uurimiskirjandusest.

Kokkuvõte

Käesolev uurimistööl analüüsis isiksuse ennustavat täpsust nelja koroonapandeemia psühholoogilise ning käitumusliku reaktsiooni ennustamisel. Antud töö leiud on uudsed, sest lisaks varasemalt koroonapandeemia uurimiskirjanduses tuvastatud seostele ilmnes, et kõige paremini ennustavad koroonakäitumist nüansid, seejärel tahud ning viimaks kõige madalamat ennustustäpsust omavad domeenid. Lisanduv nüansipõhine analüüs kinnitas, et koroonakäitumise muutmisel ei ole kõik isiksuse aspektid võrdselt tähtsad. Peamised lahknevused domeenipõhisest lähenemisest tuvastati ekstravertsuse, neurootilisuse ning sotsiaalsuse domeenide üksikküsimuste alusel. Saadud teadmised viitavad, et domeenipõhine lähenemine ei ole alati piisav isiksuse ja käitumise vaheliste seoste tõlgendamisel. Käesoleva töö leiud on olulised isiksuse uurimisvaldkonnas nii vastuoluliste leidude tuvastamiseks kui analüüsimiseks ning käitumiste täpsemaks ennustamiseks.

Tänuõnad

Eelkõige soovin tänada enda juhendajat Kadri Arumäed vankumatu toe, hooliva suhtumise ning igakülgse abi eest. Lisanduvalt olen tänulik nii Kertu Saare kui Annegrete Palu abi eest nii uurimistööl eelnevalt kui protsessi käigus.

Kasutatud kirjanduse loetelu

- Abdelrahman, M. (2020). Personality traits, risk perception, and protective behaviors of Arab residents of Qatar during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20, 1-12. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00352-7>
- Allik, J., & McCrae, R. R. (2002). A five-factor theory perspective. *The Five-Factor Model of Personality Across Cultures* (lk 303–322). Boston, MA: Springer.
- Anglim, J., & Grant, S. (2016). Predicting psychological and subjective well-being from personality: Incremental prediction from 30 facets over the Big 5. *Journal of Happiness Studies*, 17(1), 59-80. <https://doi.org/10.1007/s10902-014-9583-7>
- Arumäe, K., Vainik, U., & Möttus, R. (2022). Body mass is linked with a broad range of personality nuances, but especially those with behavioral content: A multi-sample exploration. *Personality Science*, 3, 1-26. <https://doi.org/10.5964/ps.7583>
- Aschwanden, D., Strickhouser, J. E., Sesker, A. A., Lee, J. H., Luchetti, M., Stephan, Y., Sutin, A. R., & Terracciano, A. (2020). Psychological and behavioural responses to coronavirus disease 2019: The role of personality. *European Journal of Personality*, 35(1), 51-66. <https://doi.org/10.1002/per.2281>
- Blagov, P. S. (2021). Adaptive and dark personality in the COVID-19 pandemic: Predicting health-behavior endorsement and the appeal of public-health messages. *Social Psychological and Personality Science*, 12(5), 697-707. <https://doi.org/10.1177/1948550620936439>
- Bogg, T., & Milad, E. (2020). Demographic, personality, and social cognition correlates of coronavirus guideline adherence in a US sample. *Health Psychology*, 39(12), 1026-1036. <https://doi.org/10.1037/hea0000891>
- Campos-Mercade, P., Meier, A. N., Schneider, F. H., & Wengström, E. (2021). Prosociality predicts health behaviors during the COVID-19 pandemic. *Journal of Public Economics*, 195, 1-23. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3604094>
- Chan, H. F., Moon, J. W., Savage, D. A., Skali, A., Torgler, B., & Whyte, S. (2020). Can psychological traits explain mobility behavior during the COVID-19 pandemic? *Social Psychological and Personality Science*, 12(6), 1018-1029. <https://doi.org/10.1177/1948550620952572>

- Chapman, B. P. (2013). Invited commentary: Personality phenotype and mortality—new avenues in genetic, social, and clinical epidemiology. *American Journal of Epidemiology*, *178*(5), 676–678. <https://doi.org/10.1093/aje/kwt169>
- Christiansen, N. D., & Robie, C. (2011). Further consideration of the use of narrow trait scales. *Canadian Journal of Behavioural Science*, *43*(3), 183-194. <https://doi.org/10.1037/a0023069>
- Costantini, G., Di Sarno, M., Preti, E., Richetin, J., & Perugini, M. (2022). Personality in a naturally occurring strong situation: Unique effects of HEXACO traits on COVID-19 mitigation. *Acta Psychologica*, *224*, 103529. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2022.103529>
- Cronbach, L.J. (1951) Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, *16*, 297–334. <https://doi.org/10.1007/BF02310555>
- Cruwys, T., Stevens, M., & Greenaway, K. H. (2020). A social identity perspective on COVID-19: Health risk is affected by shared group membership. *British Journal of Social Psychology*, *59*(3), 584-593. <https://doi.org/10.1111/bjso.12391>
- Dudley, N., Orvis, K., Lebiecki, J., & Cortina, J. (2006). A meta-analytic investigation of conscientiousness in the prediction of job performance: Examining the intercorrelations and the incremental validity of narrow domains. *Journal of Applied Psychology*, *91*(1), 40–5. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.91.1.40>
- Elleman, L. G., Condon, D. M., Holtzman, N. S., Allen, V. R., & Revelle, W. (2020). Smaller is better: Associations between personality and demographics are improved by examining narrower traits and regions. *Collabra: Psychology*, *6*(1), 1-36. <https://doi.org/10.1525/collabra.17210>
- Friedman, H. S. (2019). Neuroticism and health as individuals age. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, *10*(1), 25–32. <https://doi.org/10.1037/per0000274>
- George, D., & Mallery, P. (2019). *IBM SPSS statistics 26 step by step: A simple guide and reference* (1k 450-453). Routledge.
- Götz, F. M., Gvirtz, A., Galinsky, A. D., & Jachimowicz, J. M. (2021). How personality and policy predict pandemic behavior: Understanding sheltering-in-place in 54 countries

- at the onset of COVID-19. *American Psychologist*, 76(1), 39–49.
<https://doi.org/10.1037/amp0000740>
- Halberstadt, A. L. (2022). Personality traits and interpersonal dynamics. *ETDA Libraries*.
Vaadatud 10.07.2022. https://etda.libraries.psu.edu/files/final_submissions/26092
- Hall, A. N., & Matz, S. C. (2020). Targeting item–level nuances leads to small but robust improvements in personality prediction from digital footprints. *European Journal of Personality*, 34(5), 873–884. <https://doi.org/10.1002/per.2253>
- Hang, Y., Speyer, L. G., Haring, L., Murray, A. L., & Möttus, R. (2022). Investigating general and specific psychopathology factors with nuance-level personality traits. *Personality and Mental Health*, 1-10. <https://doi.org/10.1002/pmh.1561>
- Hilbig, B. E., Glöckner, A., & Zettler, I. (2014). Personality and prosocial behavior: Linking basic traits and social value orientations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(3), 529–539. <https://doi.org/10.1037/a0036074>
- Judge, T. A., Rodell, J. B., Klinger, R. L., Simon, L. S., & Crawford, E. R. (2013). Hierarchical representations of the five-factor model of personality in predicting job performance: Integrating three organizing frameworks with two theoretical perspectives. *The Journal of Applied Psychology*, 98, 875–925.
<https://doi.org/10.1037/a0033901>
- Krupić, D., Žuro, B., & Krupić, D. (2021). Big Five traits, approach-avoidance motivation, concerns and adherence with COVID-19 prevention guidelines during the peak of pandemic in Croatia. *Personality and Individual Differences*, 179, 1-7.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110913>
- Kušnírová, K., & Kačmár, P. (2022). Individual differences in compliance with Covid-19 containment measures in V4 Countries. *Studia Psychologica*, 64(1), 8–25.
<https://doi.org/10.31577/sp.2022.01.836>
- McCrae, R. R. (2015). A more nuanced view of reliability: Specificity in the trait hierarchy. *Personality and Social Psychology Review*, 19(2), 97-112.
<https://doi.org/10.1177/1088868314541857>

- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1996). Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model. In J. S. Wiggins (Ed.), *Five-factor model of personality: Theoretical perspectives* (1k 51-87). Guilford.
- Moore, A. M., Holding, A. C., Levine, S., Powers, T., & Koestner, R. (2022). Agreeableness and Conscientiousness promote successful adaptation to the Covid-19 pandemic through effective internalization of public health guidelines. *Motivation and Emotion*, *46*, 476-485. <https://doi.org/10.1007/s11031-022-09948-z>
- Murray, A. L., & Booth, T. (2015). Personality and physical health. *Current Opinion in Psychology*, *5*, 50–55. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.03.011>
- Mõttus, R. (2016). Towards more rigorous personality domain–outcome research. *European Journal of Personality*, *30*, 292–303. <https://doi.org/10.1002/per.2041>
- Mõttus, R., Bates, T., Condon, D. M., Mroczek, D., & Revelle, W. (2017). Leveraging a more nuanced view of personality: Narrow characteristics predict and explain variance in life outcomes. *PsyArXiv*, 1-37. <https://doi.org/10.31234/osf.io/4q9gv>
- Mõttus, R., Kandler, C., Bleidorn, W., Riemann, R., & McCrae, R. R. (2017). Personality traits below facets: The consensual validity, longitudinal stability, heritability, and utility of personality nuances. *Journal of Personality and Social Psychology*, *112*(3), 474. <https://doi.org/10.1037/pspp0000100>
- Nemes, S., Jonasson, J. M., Genell, A., & Steineck, G. (2009). Bias in odds ratios by logistic regression modelling and sample size. *BMC Medical Research Methodology*, *9*(1). <https://doi.org/10.1186/1471-2288-9-56>
- Nofal, A. M., Cacciotti, G., & Lee, N. (2020). Who complies with COVID-19 transmission mitigation behavioral guidelines? *Plos One*, *15*(10), 1-9. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0240396>
- Pilch, I., Wardawy, P., & Probiez, E. (2021). The predictors of adaptive and maladaptive coping behavior during the COVID-19 pandemic: The protection motivation theory and the Big Five personality traits. *Plos One*, *16*(10), 1-5. <https://doi.org/10.1002/per.2041>

- Rammstedt, B., Lechner, C. M., & Weiß, B. (2021). Does personality predict responses to the COVID-19 crisis? Evidence from a prospective large-scale study. *European Journal of Personality*, 36(1), 47-60. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.91.1.44>
- Revelle, W., Dworak, E. M., & Condon, D. M. (2021). Exploring the persome: The power of the item in understanding personality structure. *Personality and Individual Differences*, 169, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109905>
- Seeboth, A., & Möttus, R. (2018). Successful explanations start with accurate descriptions: Questionnaire items as personality markers for more accurate predictions. *European Journal of Personality*, 32(3), 186-201. <https://doi.org/10.1002/per.2147>
- Shokrkon, A., & Nicoladis, E. (2021). How personality traits of neuroticism and extroversion predict the effects of the COVID-19 on the mental health of Canadians. *Plos One*, 16(5), 1-9. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251097>
- Shook, N. J., Sevi, B., Lee, J., Oosterhoff, B., & Fitzgerald, H. N. (2020). Disease avoidance in the time of COVID-19: The behavioral immune system is associated with concern and preventative health behaviors. *Plos One*, 15(8), 1-12. <https://doi.org/10.1037/amp0000740>
- Soto, C. J., & John, O. (2017). The next Big Five Inventory (BFI-2): Developing and assessing a hierarchical model with 15 facets to enhance bandwidth, fidelity, and predictive power. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113, 117–143. <https://doi.org/10.1177/1948550620936438>
- Starcevic, V., & Janca, A. (2021). Personality dimensions and disorders and coping with the COVID-19 pandemic. *Current Opinion in Psychiatry*, 35(1), 73–77. <https://doi.org/10.1097/ycp.0000000000000755>
- Stewart, R. D., Möttus, R., Seeboth, A., Soto, C. J., & Johnson, W. (2022). The finer details? The predictability of life outcomes from Big Five domains, facets, and nuances. *Journal of Personality*, 90(2), 167-182. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110913>
- Tett, R. P., Steele, J. R., & Beauregard, R. S. (2003). Broad and narrow measures on both sides of the personality–job performance relationship. *Journal of Organizational Behavior*, 24, 335–356. <https://doi.org/10.1002/job.191>

Timmerman, T. A. (2006). Predicting turnover with broad and narrow personality traits.

International Journal of Selection and Assessment, 14, 392–399.

<https://doi.org/10.1111/j.1468-2389.2006.00361.x>

World Health Organisation. (2020). *WHO announces COVID-19 outbreak as a pandemic*.

Vaadatud 27.07.2022.

<https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

Yarkoni, T., & Westfall, J. (2017). Choosing prediction over explanation in psychology:

Lessons from machine learning. *Perspectives on Psychological Science*, 12,

1100–1122. <https://doi.org/10.1177/1745691617693393>

Zajenkowski, M., Jonason, P. K., Leniarska, M., & Kozakiewicz, Z. (2020). Who complies with the restrictions to reduce the spread of COVID-19? Personality and perceptions of the COVID-19 situation. *Personality and Individual Differences*, 166, 110199.

<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110199>

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Mireena Mandel